

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com

Küreselleşme ve Uluslararası İlişkilerin Geleceği

Gökhan Koçer

Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atf için: Koçer, Gökhan, “Küreselleşme ve Uluslararası İlişkilerin Geleceği”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, Sayı 3 (Güz 2004), s. 101-122.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler'in Geleceği

Gökhan KOÇER*

ÖZET

Daha çok Soğuk Savaş sonrasıyla özdeşleştirilen küreselleşme, ekonomik, siyasal, kültürel, askeri vb. çeşitli boyutlarıyla dünyayı etkilerken, sosyal bilimlerin çeşitli dallarında da tartışmalar başlatmıştır. Bu bağlamda, küreselleşme, Uluslararası İlişkiler disiplini de etkilemiş, terminolojisini değiştirmiş ve içeriğini genişletmiştir. Bu süreçte, içinde yaşanılan dönemi teorikleştirme çabaları söz konusu olmuş, disipline yeni yaklaşımlar eklenirken, bazı eski yaklaşımlar da etkilerini yitirmiştir. Fakat bugün için, ne içinde yaşanılan dönemi tanımlayan bir kavram üzerinde uzlaşma söz konusudur, ne de bu dönemi açıklayabilecek genel bir paradigma oluşturulabilmiştir. Küreselleşme ise, bu iki boşluğu da doldurabilecek bir joker kavram olarak görülmektedir. Bu yönüyle, bugün, globalleşmenin hem bir "uluslararası sistem", hem de bir "uluslararası ilişkiler paradigması" olup olmadığı tartışılmaktadır. Küreselleşmenin, kendisi başlı başına bir uluslararası sistem olarak kabul edilemezse bile, yeni bir uluslararası sistemin alt yapısını oluşturmaya katkıda bulunacak unsurlar içerdiği bir gerçektir. Öte yandan, küreselleşmenin realizmin yeni bir versiyonu olduğu da söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Soğuk Savaş Sonrası, Küreselleşme, Uluslararası İlişkiler Teorisi, Uluslararası Sistem, Realizm

Globalization and the Future of International Relations

ABSTRACT

Globalization, frequently attributed to the Post-Cold War era, ignites discussions in different disciplines of social sciences. It also affects the IR theory. In the process, while various new paradigms are added to IR discipline, some of the current paradigms have lost their influences on the discipline. Today there is neither a consensus on naming the era in which we live in, nor a general paradigm, capable to explain the dynamics of the era under consideration. Globalization, at the same time, is considered as a joker concept, which can fill the vacuum between international system and international relations paradigm. Although globalization is not accepted as a system by itself, it is quite clear that it contains certain elements that contribute to the construction of a new international system. On the other hand, it can also be said that globalization -which is historically originated from liberalism- is a new version of realism and as such constitutes a theory of IR.

Keywords: Post-Cold War, Globalization, International Relations Theory, International System, Realism.

* Yrd. Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü. Yazar, bu makalenin oluşmasındaki katkılarından dolayı Fulya Aksu Ereker, İlknur Kalay, Bülent Şener, Pınar Sezer ve Selim Kurt'a teşekkür eder.

*Creating the paradigms for the next millennium
isn't something you can just order up!
It's a process it can take days or months or years!¹*
Garry Trudeau, *Washington Post*, 27 Ağustos 1997

Küreselleşme (globalleşme), birçok sosyal bilimi olduğu gibi, Uluslararası İlişkiler² disiplini de etkilemiştir. Daha çok Soğuk Savaş sonrası dönemle özdeşleştirilen globalleşme süreci, Uluslararası İlişkiler'e büyük bir hareketlilik kazandırmış, bu disiplinin terminolojisini önemli derecede etkilemiş ve içeriğini genişletmiştir. Tüm bu süreçte, globalleşme Uluslararası İlişkiler'in neredeyse *sine quo non* bir kavramı haline gelmiştir. Bugün içinde bulunulan dönem nasıl adlandırılırsa adlandırılırsın, globalleşme, her adlandırmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bizatihi globalleşmeyi inceleyen çalışmalar, globalleşmenin etkilediği ya da globalleşmeyle ilişkilendirilen alanlar üzerine yapılan çalışmalara göre azdır. Bu çalışmada, globalleşmenin Uluslararası İlişkiler disiplinine yaptığı etki ve katkı incelenecektir. Bu amaçla, öncelikle globalleşmenin Uluslararası İlişkiler açısından taşıdığı anlam değerlendirilecek, daha sonra da Uluslararası İlişkiler teorisindeki yeri ele alınacaktır.

Küreselleşmeyi Tanımlamak

Waltz'ın 1990'ların "geçici bir heves"³ olarak tanımladığı globalleşmenin, son yıllarda çok kullanılan kavramlardan biri olmasının en önemli nedeni, Holton'a göre, "çağdaş yaşamı tanımlayan başlıca niteliklerden biri"⁴ haline gelmiş olmasıdır. Kavramın kullanımında, bu anlamda kabul edilebilir bir "gereklilik" söz konusu olmakla birlikte, popüler bir nitelik kazanmış olması da önemli bir etkidir. Zira, bir durumun, olgunun, düşüncenin ya da nesnenin *global* olarak nitelendirilmesinin, ona bir statü sağladığı ve onu daha prestijli kıldığı düşünülmektedir. Fakat çoğu zaman, globalleşmeye abartılı anlamlar yüklenilmesi ya da sanattan spora hemen her şeyin globalleşme kapsamında değerlendirilmesi söz konusu olmaktadır. Bugün her alanda "geçer akçe" haline gelen globalleşme, hem her "sorun"un nedeni,

¹ "Gelecek yüzyıl için paradigmlar oluşturmak ısmarlayabileceğiniz birşey değildir. Günler, aylar, yıllar alabilecek bir süreçtir."

² Bu çalışmada, Hollis ve Smith'in yöntemi kullanılarak, genel olarak devletler arasındaki ilişkilerden söz edilirken küçük harfle uluslararası ilişkiler, disiplin anlamı kastedilirken büyük harfle Uluslararası İlişkiler yazılacaktır. Bkz. Martin Hollis ve Steve Smith, *Explaining and Understanding International Relations*, Oxford, Clarendon Press, 1991, s. 10.

³ Kenneth N. Waltz, "Globalization and American Power", *The National Interest*, İlkbahar 2000, s. 47.

⁴ Robert J. Holton, *Globalization and the Nation-State*, Londra, MacMillan Press, 1998, s. 1.

hem de her "sorun"u çözecek anahtar olarak görülmektedir. Hatta Bauman'ın ifade ettiği gibi globalleşme, "bazılarına göre, onsuz mutlu olamayacağımız şeydir; bazılarına göre ise, mutsuzluğumuzun nedenidir."⁵

Uluslararası sistemler, birdenbire sona ermeyecekleri gibi, çok kısa bir süre içerisinde bütünüyle dönüşümleri ve yeni bir uluslararası sistemin oluşması da söz konusu olamaz. Dolayısıyla, bir anda bir uluslararası sistemden diğerine geçildiğinin ifade edilmesi bilimsel değildir. Soğuk Savaş'ın bitimiyle bir sistem (*iki kutuplu sistem*) sona ermiştir, fakat bugün hâlâ geçilen "yeni bir sistem" yoktur ortada. Zira, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, yeni bir uluslararası sistemin doğmasına neden olmamıştır. Globalleşme sürecine ilişkin olarak, "Tarihin Sonu"ndan⁶ "Medeniyetler Çatışması"na⁷ kadar geniş bir yelpazede tanımlama çabaları olmasına karşın, üzerinde uzlaşmış ortak bir tanım yoktur. Dahası, şu ana kadarki tanımlama çabalarından yola çıkarak bir tanım yapmak da zordur. Bu zorluk, büyük ölçüde kavramın çok boyutlu bir nitelik göstermesinden kaynaklanmaktadır. Shaw'a göre, dünyada yaşanan bu değişimi kavramsallaştırma çabaları üç temel yaklaşım içermektedir: Değişimi post-modern teorisyenler *dönüşüm* (*transformation*), Soğuk Savaş sonrası teorisyenleri *geçiş* (*transition*), globalleşme teorisyenleri ise *süreç* (*process*) olarak tanımlamaktadırlar.⁸

Bugünkü uluslararası sistem, birbirleriyle çelişik gibi görünen oluşumların birbirlerini besleyerek biçimlendirdiği bir yapıya sahiptir. Bu yapı, ekonomik anlamda *global*, bu ekonominin yaygınlaşan değerleri açısından *evrensel* ve faaliyetleri açısından da *uluslararası*dır. Bu çerçevede dünya, bir yandan küreselleşme sürecini yaşamakta, bu küreselleşmeye uygun düşen değerleri (yaşam tarzları, normlar gibi) evrenselleştirmekte ve bunu da uluslararası ilişkilerle sağlamaktadır. Fakat aynı dünya, diğer yandan da giderek farklılaşmaktadır. Ayrışma düzeyine erişen farklılaşmalar ise kurulan bölgesel örgütler, ulusal kimliklerin pekiştirilmesine hizmet eden politikalar ve etnik ulusçuluk hareketleriyle ifade bulmaktadır. Bu durumda sistem, "karşılıklı ba-

⁵ Zygmunt Bauman, *Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1997, s. 7.

⁶ Francis Fukuyama, "The End of History?" *The National Interest*, Cilt 3, 1989, s. 270-294 ve *The End of History and the Last Man*, New York, The Free Press, 1992.

⁷ Samuel P. Huntington, "The Clash of Civilizations?" *Foreign Affairs*, Cilt 72, No 3, 1993, s. 22-49 ve *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Londra, Simon and Schuster, 1997.

⁸ Martin Shaw, *Theory of the Global State*, Cambridge, Cambridge University Press, 2000, s. 7-9.

-ğımlılık / bağımsızlık", "globalleşme / bloklaşma", "evrenselleşme / partikularizm" zıtlığının bütünlüğü olarak ortaya çıkmaktadır.⁹

Globalleşme kavramı, bazen dünya toplumlarının birbirine benzeme süreçleri ile buna bağlı olarak tek bir global kültürün ortaya çıkmasını, bazen de toplumların, toplulukların ve kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etmesi ve tanımlaması amacıyla kullanılabilir. ¹⁰ Bu bağlamda, *aynılaşma* ve *farklılaşma* globalleşmenin iki temel unsuru olduğu gibi, aynı zamanda, bunlar, kavrama iki farklı bakış açısının çıkış noktasıdır. Globalleşmeyi *homojen* bir süreç olarak görenler, artık, dünyanın her anlamda bir ve tek olduğunu ifade etmektedirler. Globalleşmenin *heterojen* bir süreç olarak geliştiğini savunanlara göre ise, bu süreç karşılıklı etkileşim içindedir. Bununla birlikte, globalleşmenin egemen unsurunun aynılaş(tır)ma olduğu, globalleşmenin hem yanlıları hem de karşıtları tarafından kabul edilmektedir. Globalleşme yanlıları, dünyanın doğal bir süreçle aynılaştığını savunurlarken, globalleşme karşıtları, egemen güçlerin aynılaştırdığı bir dünyanın söz konusu olduğunu ifade etmektedirler. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, sonuçta globalleşme kavramıyla, bir yandan dünyanın büyük bir kısmını kapsayan oluşumlar tanımlanmakta, diğer yandan da dünya toplumunu oluşturan devletler ve toplumlar arasında bütünlüşme, bağıllık ve bağımlılık düzeyinde bir yoğunlaşma ifade edilmektedir.¹¹

Globalleşme, çoğu zaman bazı kavramlarla, özellikle de *modernleşme*yle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Globalleşmeyi *modernite* ve *Soğuk Savaş sonrası dünya* ile birlikte yirminci yüzyıldan bugüne miras kalan üç temel söylemden biri olarak ifade eden Shaw gibi,¹² Holton da globalleşmeyi "Batılı modernite" olarak ele almaktadır.¹³ Axford da, globalleşmeyi tanımlarken yine moderniteyle ilişkilendirmektedir.¹⁴ Bununla birlikte, Robertson'un da ifade ettiği gibi, globalleşme, modernleşmenin doğrudan bir sonucu olarak görülmemeli ya da onunla aynı anlamda değerlendirilmemelidir.¹⁵

⁹ Beril Dedeoğlu, "Uluslararası Sistemde Bütünlüşme ve Ayrışma", Nuri Bilgin (der.), *Cumhuriyet, Demokrasi ve Kimlik*, İstanbul, Bağlam Yayınları, 1997, s. 87-89.

¹⁰ E. Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay, "Giriş: Global-Yerel Eksende Türkiye, Siyaset ve Toplumsal Yaşam", E. Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay (der.), *Global / Yerel Ekseninde Türkiye*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 1-5.

¹¹ Riccardo Petrella, "Globalization and Internationalization: The Dynamics of the Emerging World Order", Robert Boyer ve Daniel Drache (der.), *States Against Markets: The Limits of Globalization*, Londra ve New York, Routledge, 1996, s. 66.

¹² Shaw, *Theory*, s. 2-7 ve 22-45.

¹³ Holton, *Globalization*, s. 42-45.

¹⁴ Barrie Axford, *The Global System: Economics, Politics and Culture*, Oxford, Blackwell, 1996, s. 11-25.

¹⁵ Roland Robertson, *Globalization: Social Theory and Global Culture*, Londra, Sage, 1992, s. 8.

Globalleşme, büyük bir kesim tarafından, genel olarak "dünyanın değiştiğini, yeni bir dünya ekonomisinin, siyasal ve kültürel düzeyinin ortaya çıkmaya başladığını"¹⁶ ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu ortaya çıkan "şey" in ne olduğu pek belirgin değilse de, yeni olduğu konusunda bir uzlaşma vardır. Bu uzlaşma zemininde globalleşme, en geniş anlamda, dünyanın "bir/tek" olmasını ifade etmektedir. Bu bağlamda, globalleşme, sermaye, bilgi, üretim ve ticaretin dünya çapında ve sınır tanımaksızın yayılması ve genel olarak, üretim araçlarının ve üretilen her şeyin teknolojinin yaygınlaşması sonucu dünyanın her yerinde varolmasıdır. Bu noktadan hareket eden Gray'e göre, globalleşme çağında olduğunun söylenmesi, aynı zamanda, hemen hemen her toplumun sanayileştiğini ya da sanayileşmeye başladığını söylemek demektir.¹⁷

Globalleşmenin, çok hacimli ve çok boyutlu bir kavram olması nedeniyle, kavram üzerine geliştirilen tanımlar, genellikle *körlerin fil tanımları* gibidir. Öyle ya da böyle, globalleşme, "daha iyi bir kavram bulunamadığı"¹⁸ için ve "iyi ya da kötü fakat mevcut tarihsel dönemi en tatminkar biçimde tasvir eden"¹⁹ bir kavram olarak Uluslararası İlişkiler terminolojisindeki yerini almıştır. Burada yapılacak bir tanımlama da, fil tanımından farklı olamayacağı için, bu çalışmada mutlak ve net bir tanımlama çabasına girişmekten çok, globalleşmenin sahip olduğu niteliklere vurgu yapılacak, belirtilerine bakılarak ne olduğu anlaşılmasına çalışılacaktır. Bu anlamda, Shaw'un da ifade ettiği gibi, globalleşmeyi anlamlandırmak için, öncelikle global kavramını açıklamak zorunludur. Shaw'a göre, global kavramı üç temel anlam içermektedir. İlkin, "ulusal düzeyin ötesinde toplumsal yaşam alanları" nı ve bu anlamda da "global dünya" yı ifade etmektedir. Zira bugün "uluslararası toplum" un ötesine geçen bir "global toplum" doğmaktadır. İkinci olarak, "insanlığın doğal çevresiyle ilişkisi" ni vurgulamaktadır. Bu bağlamda, "yerküre" nin sorunları "global sorunlar" olarak insanlığın karşısına çıkmaktadır. Son olarak da, "toplumsal ilişkilerin dünya çapında kazandığı yoğunluk" global bir nitelik göstermektedir.²⁰

Bütün bunlarla birlikte, kabul etmek gerekir ki, globalleşme, tek başına bir "gerçek", bir "insan davranışı alanı" ya da bir "zihniyet"

¹⁶ Douglas Kellner, "Globalization and the Postmodern Turn", Roland Axtmann (der.) *Globalization and Europe: Theoretical and Empirical Investigations*, Londra, Pinter, 1998, s. 23.

¹⁷ John Gray, *Sahte Şafak*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul, Om Yayınları, 1999, s. 81.

¹⁸ Richard Falk, *Yırtıcı Küreselleşme*, çev. Ali Çaksu, İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s. xix.

¹⁹ Ibid., s. 1.

²⁰ Martin Shaw, *Global Society and International Relations*, Cambridge, Polity Press, 1994, s. 9-10.

değildir. Bunların ötesinde, globalleşme, bu tür bir davranışın ya da etkinliğin alması gerektiği "nitelik", "durum" ya da "biçim" dir.²¹

Küreselleşmenin Boyutları

Globalleşme, çok boyutlu bir karaktere sahip olmakla birlikte, genelde ekonomik boyutu ön plana çıkarılmaktadır. Fakat, globalleşmeye ilişkin öncül çalışmalar, daha çok sosyolojik alanda yapılmıştır.²² Bununla birlikte, uluslararası ilişkiler bağlamında, globalleşmenin en fazla etkilediği dört alandan söz etmek mümkündür. Bunlar *ekonomik, siyasi, kültürel ve askeri* boyutlardır.

Bugün globalleşmenin en ağırlıklı olarak hissedildiği alan, ekonomik boyuttur. İnsanların ve toplumların yaşamını en kısa dönemde ve en somut olarak etkilemesi nedeniyle ekonomi, globalleşmenin belirleyici unsuru olmaktadır. Fakat, çoğu zaman sermayenin uluslararasılaşması ve karşılıklı ekonomik bağımlılığın artması olarak nitelendirilen ve tanımlanan globalleşme, bu bakış çerçevesinde, ekonominin diğer unsurlarını dışlamaktadır. Örneğin, Hirst ve Thompson'un, globalleşmenin bir "mit" olduğunu vurguladıkları çalışmalarında olduğu gibi, birçok çalışma, globalleşmeyi yalnızca ekonomik boyutuyla ele almaktadır.²³ Bununla birlikte, globalleşmeyi savunanların çok azı *ulus-üstü* güçlerin belirleyici olduğu bir dünya ekonomisi kavramı geliştirebilmiştir.

Globalleşmeye olumlu yönden yaklaşanlar, global bir ekonominin dünyaya egemen olmasının ya da ulusal ekonomilerin globalleşmesinin nimetlerinden söz etmektedirler. Olumsuz yönden bakanlar ise, globalleşmenin, *merkez-çevre / Kuzey-Güney / gelişmişlik-az gelişmişlik* uçurumunu daha da büyüüttüğünü savunmaktadırlar. Hangi açıdan bakılırsa bakılsın, globalleşmenin etkilerinin genellikle Kuzey'de olumlu, Güney'de olumsuz bir biçimde ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Bu durumun en önemli nedeni ise, uluslararası ilişkilerin göreceli yeni aktörü olan ve genellikle de uluslararası sistemde devletin konumunun önüne geçtiği iddia edilen *çok uluslu şirketler*dir. Bu şirketlerin hemen tamamının Batılı ve gelişmiş ülke kökenli olmaları, bu durumu doğurmaktadır. Burada, sermayenin yaygınlığı çok

²¹ Ian Clark, *Globalization and International Relations Theory*, New York, Oxford University Press, 1999, s. 6.

²² Özellikle Robertson'un ve Waters'ın çalışmaları, bu alanda en tanınanlar arasında zikredilebilir. Bkz. Robertson, *Globalization* ve Malcolm Waters, *Globalization*, Londra, Routledge, 1995. Aynı konuda ayrıca bkz. Leslie Sklair, *Sociology of the Global System*, New York, Harvester, 1991.

²³ Paul Hirst ve Graham Thompson, *Globalization in Question*, Oxford, Polity Press, 1996.

fazla bir anlam ifade etmemekte, globalleşmenin derecesini, sermayenin kimin elinde toplandığı belirlemektedir.

Aslında belli bir derecede ekonomik globalleşmenin belirlediği ya da onun bir sonucu olan siyasal globalleşme ise, diğer boyutlardan bağımsız olmaksızın iki önemli tartışmayı ortaya çıkarmıştır. İlki, globalleşmenin, -devletin zemini olan siyasal topluluk anlamıyla- ulusu *postmodern*leştirdiği, bu nedenle devletin meşruluğunu dayandıracacağı "yeni" topluluğu belirlemede bocalamaya başladığıdır. Globalleşme konusundaki tartışmaların özel bir önem taşımasının özünde, globalleşmenin ulusun niteliğini dönüştürüp dönüştürmeyeceği ve bu dünya düzeninin ampirik ve normatif temellerini yeniden oluşturup oluşturmayacağı bulunmaktadır.²⁴ Zira genel görüş, globalleşmenin *ulus-devlet* bütünlüğünü parçaladığı ve onun dayandığı hem siyasal topluluğun sosyolojik mahiyetini, hem de bu topluluğun meşru kıldığı egemenliği (siyasal iktidarı) dönüştürmekte olduğudur.²⁵ Ulus-devletin de bu anlamda tartışılmaya başlanması, globalleşmeyle eşzamanlı olarak söz konusu olmuştur. Teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak ekonomik ve siyasal gelişmelerin, ulus-devletin önemini kaybettirdiği iddiası, artık daha fazla savunulmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde, ki genel olarak globalleşmeyle aynı zaman dilimini ifade etmektedir, çok sayıda yeni devlet ortaya çıkmıştır. Kurulduğu yıl olan 1945'de, BM'de dünya nüfusunun %70'i (51 ülke) temsil edilirken, bugün bu oran %99,9'a (189 ülke) yükselmiştir.²⁶ Yalnızca 1990-93 arasında BM'ye yeni üye olan ülke sayısı 26'dır. Naisbitt gibi, bağımsız devlet sayısının 300'e ulaşmasını bekleyen²⁷ radikal görüşler göz ardı edilse bile, globalleşmenin, ulus-devletin sona erdiğini ifade etmek için henüz erkendir. Fakat, ulus-devletin, geleneksel işlevini yitirdiği ya da bu işlevin farklılaştığı gerçeği, globalleşmenin hem yanlıları hem de karşıtları tarafından kabul edilen bir durumdur.

Ulus-devletin varlığını kısa sürede ve kolaylıkla kaybetmesinin bir nedeni de, tarihsel geçmişiyle ilgilidir. Ulus-devletin ortaya çıkışı ve yayılması, kapitalist dünya ekonomisinin gelişimine paralel olarak gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, bir yönüyle ulus-devletin varlık nedeni, kapitalist sistemdir. Bu nedenle, kapitalizm varlığını koruduğu sürece, ulus-devletin de varolmasının, en azından zorunlu olduğu söylenebilir.

²⁴ David Held ve Anthony McGrew, "The End of the Old Order? Globalization and the Prospects for World Order", *Review of International Studies*, Cilt 24, No 3, 1998, s. 219.

²⁵ Ali Yaşar Sarıbay, "Küreselleşme, Postmodern Uluslaşma ve İslam", Keyman ve Sarıbay (der.), *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*, s. 16.

²⁶ *The Report of the Commission on Global Governance*, Oxford, Oxford University Press, 1995, s. 8.

²⁷ John Naisbitt, *Global Paradoks*, çev. Sinem Gül, İstanbul, Sabah Kitapları, 1994, s. 22.

Siyasal globalleşmenin ikinci tartışma konusu ise devletin uluslararası ilişkilerdeki "aktör" konumu üzerinedir. İki kutuplu sistemin sona ermesini Uluslararası İlişkiler açısından bir kırılma noktası olarak gören akademisyenler, genel olarak ikiye ayrılmaktadır. Devletin önemini halen koruduğunu ve uluslararası ilişkilerin temel / birincil aktörünün halen devlet olduğunu savunanlar klasik-geleneksel bakış açısının taraftarlarıdır. Daha radikal perspektiften bakanlar ise, devletin hala en önemli aktör olup olmadığını sorgulamaktadırlar.

Globalleşmenin siyasal boyutu, Uluslararası İlişkiler literatüründe, aslında ilk olarak 1970'li yıllarda söz konusu olmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sayıları ve etkinlik alanları gittikçe artan uluslararası örgütler (BM, IMF, Dünya Bankası, GATT vb.) ve çokuluslu şirketlerin varlığı, siyasal etkinliklerin artık ulus-devletle sınırlandırılmayacağı ve bu nedenle de uluslararası ilişkileri *uluslararası* ilişkiler olarak görmenin daha anlamlı olduğu düşüncesini gündeme getirmiştir.²⁸ Yaygın görüşe göre, global siyasal sistem, bugün artık sadece ulus-devletler ve bu devletler arasındaki ittifak ve gruplaşmalardan oluşmamaktadır.²⁹ Daha ileri düzeyde, çokuluslu şirketleri uluslararası ilişkilerin bir numaralı aktörü olarak gören görüşler de söz konusudur.³⁰ Uluslararası örgütlerin ve çokuluslu şirketlerin, devletler gibi uluslararası ilişkilerin önemli birer aktörü olduğunu savunan bu görüşler, devlet egemenliği söyleminin kuramsal düzeyde ayrıcalıklı konumunu korumakla birlikte, devlet-merkezli bir dünya anlayışını bırakıp, *çok-merkezli* bir dünya anlayışına geçmenin önemini vurgulamaktadır.³¹ Bu bağlamda Keyman, siyasal etkinliği yaşama geçiren aktörlerin çok-merkezli niteliği temelinde uluslararası ilişkilere yaklaşan *transnasyonalizm* teorisinin, aynı zamanda bir siyasal globalleşme teorisi olduğunu öne sürmektedir.³² Bu noktada, devletin içsel ve dışsal egemenliğinin sahip olduğu işlevin önemli derecede değiştiği söylenebilir. Globalleşme sürecinde, bu işlevin, bir yandan nüfuz alanı daralırken, diğer yandan "ulusal" niteliği uluslararası ve ulus-üstü düzlemlere kaymıştır. Özellikle son yıllarda, globalleşmeyle birlikte değerlendirilen ve bu bağlamda da "olmazsa olmaz" bir niteliğe sahip olan *insan hakları* ve *demokrasi* olguları, artık ağırlıklı olarak bu düzlemlerde anlam kazanmaktadır. Avrupa Birliği, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi kurumsal yapılar, bölgesel nitelikli

²⁸ Bkz. E. Fuat Keyman, "Globalleşme ve Türkiye: Radikal Demokrasi Olasılığı", E. Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay (der.), *Küreselleşme, Sivil Toplum ve İslam*, Ankara, Vadi Yayınları, 1997, s. 37.

²⁹ Shaw, *Theory*, s. 21.

³⁰ Bu konuda örneğin bkz. Petrella, "Globalization", s. 73-77.

³¹ Keyman, "Globalleşme", s. 37.

³² *Ibid.*, s. 37.

olmalarına karşın, özellikle söz konusu iki alanda global değerler ve ilkeler oluşturmaktadırlar.

Globalleşmenin kültürel boyutu ise, kendi içinde çelişkilidir. Dünyada "global" bir kültürün oluşmakta olduğu bir gerçektir. Fakat Shaw'ın da ifade ettiği gibi bu gerçek, yalnızca iletişim araçlarının dönüşümü ve global iletişim sistemlerinin gelişmesinden ya da Hollywood ve CNN'in standart kültürel ürünlerinin global yayılmasından çıkan bir sonuç değildir. İnsanlar, ekonomik ve siyasal globalleşmeyle birlikte, yaşamlarını ortak beklenti, değer ve hedeflere yöneltmeye başlamışlardır. Bu kültürel normlar, standart bir yaşam tarzını, refah hakkı, vatandaşlık hakları, demokrasi, etnik ve dinsel haklar, ulusçuluk, kadın-erkek eşitliği vd. içermektedir.³³ Bu kavramların çoğu Batı tarafından "yaratılmış" ve empoze edilmiş olmakla ve farklı toplumlarda farklı anlamlar taşımakla birlikte, bugün dünyada bizatihi yaşamın kendisi durumuna gelmişlerdir. Bu anlamda, bir global kültürün ve özellikle bir global siyasal kültürün varlığından söz edilebilir. Fakat, globalleşmenin, içinde barındırdığı, yol açtığı ya da amaçladığı her "ne" ise, onun tek mi, çok mu yoksa melez mi olduğu / olacağı / olması gerektiğine verilecek yanıt tartışmalıdır. Globalleşme, tek bir ortak kültürü mü, çok kültürlülüğü mü yoksa bir melez kültürü mü ifade etmektedir? Böyle bir sorunun yanıtı, globalleşme karşısında alınacak genel tavır açısından belirleyicidir.

Kültürün globalleşmesi sürecindeki belki de en çarpıcı çelişki, globalleşmeyle birlikte "yerel" in de önem kazanmış olmasıdır. Bu, öyle hacimli ve hızlı bir biçimde gerçekleşmiştir ki, "globalleşme=yerelleşme" biçiminde genel bir kabul oluşmuştur. Robertson, "globalin yerelleşmesi" ve "yerelin globalleşmesi" biçiminde tanımladığı bu iç içe girmişliği, *glokal* (küyerel) olarak adlandırmaktadır. Bu noktada önemli olan, global-yerel etkileşiminin ulusal-toplum(sal), ulusal devlet, ulusal egemenlik, ulusal kimlik, ulusal ekonomi gibi kavramları belli bir meşruluk kriziyle karşı karşıya bırakmasıdır. İşte bu bağlamda globalleşme muğlak bir duruma sahiptir. Zira, modernite projesinin krizinin ne olduğu ve bu krizi aşacak mekanizmaların neler olacağı konusunda, hem ulusal hem de global ilişkilerde bir konsensus, bir toplumsal sözleşme yoktur.³⁴

Nicholson "kültürel emperyalizm" olarak tanımladığı biçimiyle globalleşmenin, dünya kültürünün "homojenleştirilmesi" anlamını taşıdığını vurgularken,³⁵ Batı uygarlığının, dünyanın ilk gerçek global

³³ Shaw, *Global*, s. 21-22.

³⁴ Keyman ve Sarıbay, "Giriş", s. 1-2.

³⁵ Michael Nicholson, *International Relations*, Londra, McMillan Press, 1998, s. 87-89.

kültürünü yarattığını savunan Spybey'e göre ise, bu, söz konusu global kültürün, hâlâ Batılı ülkeler tarafından kontrol edilmeye devam ettiğini ifade etmektedir. Spybey'e göre, global kurumların varlıklarını sürdürmesi, aslında global çaptaki toplumsal hareketlerin artarak sürmesine bağlıdır; dahası, Batılı olmayan, fakat Batılı kültürel kurumlar tarafından etkilenmiş, bunu kendi alışkanlıklarıyla birlikte yeniden üretmiş ve süreç içinde global kültüre eklenmiş birçok örnek olay vardır.³⁶

Globalleşmeden en fazla etkilenen kavramlardan biri de güvenlidir. Bu etki o kadar fazladır ki, son dönemlerde güvenlik kavramını yeniden tanımlama çabaları, Baldwin'ın de ifade ettiği gibi, neredeyse bir "endüstri" haline gelmiştir.³⁷ Yakın zamana kadar klasik anlamını koruyan güvenlik kavramının, Soğuk Savaş sonrası dönemde içeriği değişmiş ve hacmi genişlemiştir. Uluslararası ortamda tehdit oluşturan unsurlar farklılaşmış ve sayıları artmıştır. Bu süreçte, kimi unsurlar tehdit olma niteliğini yitirirken, kimi unsurlar da yeni tehdit niteliğini kazanmışlardır. Çevre sorunları, insan hakları, salgın hastalıklar, kitlesel göçler, mikro milliyetçilik ve etnik çatışmalar, köktendincilik, terörizm, ekonomik sorunlar, uyuşturucu ve silah kaçakçılığı, insan ticareti, *uluslararası güvenlikte* yeni sorunlar olarak ortaya çıkmışlardır. Uluslararası güvenliğin geçirdiği bu değişim, devletlerin tehdit algılamasındaki değişimi de kaçınılmaz kılmıştır. Sonuçta *ulusal güvenlik* yeniden tanımlanmak ve *ulusal güvenlik politikaları* da yeniden üretilmek zorunda kalmıştır.

Klasik anlamıyla ulusal güvenlik, devletin, varlığını sürdürdürebilmesi için ulusal ve uluslararası ortamdan kendisine yönelen tehditleri nasıl algıladığını ve yanıtladığını ifade etmektedir. Bu anlamıyla ulusal güvenlik, değişime açık ve esnek bir reflekstir. Devletin, varlığına tehdit oluşturan unsurları belirlemesi ve bunu bertaraf etmek amacıyla yönelik olarak davranış kalıpları geliştirmesi, ulusal güvenliği belirlemekte ve biçimlendirmektedir. Dolayısıyla, *devletin bekasını* sağlayacak her türlü yaklaşım güvenlik kapsamında değerlendirilmektedir. Tarihsel süreçte, güvenliğin ağırlıklı olarak "güç" olgusuyla ilişkilendirilmesi nedeniyle, ulusal güvenlik, neredeyse bütünüyle "askeri" bir nitelik kazanmış ve bu biçimde değerlendirilmiştir. Geleneksel anlamda ulusal güvenlik, öncelikle, ulusal amaçları gerçekleştirmek için kullanılan yöntemleri tanımlayan askeri kavramlarla ifade

³⁶ Tony Spybey, *Globalization and World Policy*, Cambridge, Polity Press, 1996, s. 7. Bu anlamda bir örnek olarak, Japon sanayileşmesi için bkz. *Ibid.*, s. 7-8.

³⁷ David A. Baldwin, "The Concept of Security", *Review of International Relations*, Cilt 23, No 1, 1997, s. 5.

edilmektedir.³⁸ Bu nedenle de, ulusal güvenlik algılamalarına ve politikalarına *realizm* egemen olmuştur. Bu durum, özellikle Soğuk Savaş döneminde en uç noktada yaşanmıştır. Öyle ki, idealizmin uluslararası güvenliği sağlama yönünde başlıca araç kabul ettiği ve İkinci Dünya Savaşı sonrasında neredeyse mükemmelleşen uluslararası örgütler bile realizmin egemenliğini yıkamamışlardır. Akademik olarak da, Freedman'ın belirttiği gibi, uluslararası ilişkilerde örgütlü şiddeti özendirilen ya da caydırıcı koşullar ve her türlü askeri faaliyetin sürdürülmesi, bugün hâlâ uluslararası güvenliğin çalışma konularını oluşturmakta ve uluslararası güvenlik çalışmaları, ağırlıklı olarak "savaş" ve "barış" konularındaki en temel soruları ve bu konularda devletlerin sorumluluklarını incelemeye devam etmektedir.³⁹

Soğuk Savaş sonrası dönemde, güvenlik kavramına en önemli eleştiri liberalizmden gelmiştir. Liberallere göre, bu dönemde güvenlik "devlet merkezli" olmaktan "birey merkezli" olmaya doğru bir odak değişimi göstermiştir. Liberaller, insan hakları talepleri biçimine dönüşen "bireysel güvenlik" ile ulusal düzeyde "kolektif güvenlik" arayışları arasında çok sıkı bağlantılar olduğunu savunmaktadırlar. Bu görüşe göre, insan hakları ihlalleri, ulusal güvenliği pekiştirmek yerine, devletin ve rejimin meşruiyet zeminini yok ederek toplumsal barış ve güvenliğe zarar vermektedir. Öte yandan, insan hakları, ulusal güvenliği tehdit değil tahkim ederken, sistematik ve yaygın insan hakları ihlalleri yapan devletler de, yalnız ulusal değil, fakat bölgesel ve küresel güvenliği de zora sokmaktadırlar. Dolayısıyla, ulusal güvenliğin sağlanması ve korunması, insan hakları zemininde bireysel güvenliğin gerçekleşmesine bağlıdır. Yine aynı yaklaşıma göre, "ulusal güvenlik" adı altında hedeflenen "kolektif" güvenliğin de birey merkezli bir anlayışla yeniden tanımlanması gerekmektedir.⁴⁰

Bugün ulusal güvenlik doktrini,⁴¹ modern devletin ilkelerini tanımlayan temellerden biri olmaya devam etmektedir. Modern devletin, ulusunu dış tehditlere karşı koruma kapasitesinin özerkliği, egemenliğin geleneksel anlayışının temel unsurudur. Geleneksel anlamda ulusal güvenlik, öncelikle, ulusal amaçları gerçekleştirmek için kulla-

³⁸ Held ve McGrew, "The End of ", s. 226.

³⁹ Lawrence Freedman, "Uluslararası Güvenlik: Değişen Hedefler", *Foreign Policy* (Türkiye Baskısı), No 1, 1998, s. 30.

⁴⁰ İhsan D. Dağı, *İnsan Hakları, Küresel Siyaset ve Türkiye*, İstanbul, Boyut Kitapları, 2000, s. 210.

⁴¹ Ulusal güvenlik konusunda, 1990'ların ikinci yarısında yapılmış ve kavramın geçmişi ile kazandığı yeni içeriği irdeleyen, geniş kapsamlı bir çalışma için bkz. Peter J. Katzenstein (der.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York, Columbia University Press, 1996.

nılan yöntemleri tanımlayan askeri kavramlarla ifade edilmektedir.⁴² Bu durum halen geçerliliğini korumakla birlikte, güvenlik olgusundaki değişim, kavramın içeriğini ve işlevini değiştirmeye başlamıştır.⁴³ Devletin güvenliğinden öncelikli olarak "insan"ın güvenliğini esas alan global güvenlik anlayışına geçiş,⁴⁴ ulusal güvenlik politikalarının gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Öte yandan, güvenlik gündemindeki genişleme, savunma ve güvenlik politikalarında da genişlemeye yol açmış, bu da askeri globalleşmenin devletin egemenliği üzerindeki etkisini gündeme getirmiştir.⁴⁵

Askeri globalleşme, aslında son yüzyılda gözle görülür bir artış göstermiştir. Jeopolitik rekabet ve büyük güçlerin emperyalizmi, uluslararası ittifak sistemlerinin gelişmesi, uluslararası güvenlik yapıları, askeri teknolojilerin dünya çapında yayılmasıyla birlikte dünya silah ticaretinin ortaya çıkması, askeri alanda global rejimlerin kurumsallaşması ("nükleer silahsızlanma rejimi" gibi), askeri globalleşmeyi yansıtan oluşumlardır. Askeri globalleşme, dünya sisteminde siyasal birimler arasında büyüyen askeri ilişkilerin yayılmasını ve yoğunluğunu somutlaştıran bir süreç olarak da ele alınabilir. Bu, dünyayı jeostratejik bir alan olarak gittikçe daha fazla birleştiren askeri ilişkileri ve bu ilişkilerdeki genişlemeyi ifade eder. Bu süreçte, hem askeri güç merkezleri birbirine yakınlaşmış, hem de çatışma ihtimali artmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte, global düzeyde artan askeri ve güvenlik ilişkilerinin yapısı, bir yandan geleneksel çok kutuplu güç politikasını yansıtırken, diğer yandan, özellikle ABD'nin süper güç statüsü açısından değerlendirildiğinde, eşi olmayan bir özellik göstermektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, ABD ve Rusya'nın askeri varlıklarının bölgesel ve yerel çatışmalardaki iddialarının yeniden söz konusu olması sonucunda, dünyanın bölgesel güvenlik komplekslerine ayrılmasına gidecek biçimde uluslararası güvenlik sisteminde bir ademi-merkezleşme (*decentralization*) eğilimi başlamıştır. Uluslararası güvenliğin bu biçimde bölgeselleşmesi, Soğuk Savaş sonrası askeri güvenlik düzeninin önemli bir ayırıcı özelliğidir.

Uluslararası güvenliğin dönüşüm sürecinde dört unsur öne çıkmaktadır. Birincisi, global düzeyde işbirliğine dayalı askeri ve gü-

⁴² Held ve McGrew, "The End of", s. 226.

⁴³ Güvenlik kavramının kazandığı geniş boyutu inceleyerek, genel bir çerçeve çizen ve çok bilinen bir çalışma olarak bkz. Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Boulder, Lynne Rienner, 1991. Güvenlik kavramındaki yeni yaklaşımlar konusunda genel bir çalışma olarak bkz. Michael Clarke, *New Perspectives on Security*, Londra, Brassey's, 1993.

⁴⁴ Bu anlayışın temel ilkelerini ortaya koyan liberal bir yaklaşım için bkz. *The Report of the Commission on Global Governance*, s. 78-85.

⁴⁵ Held ve McGrew, "The End of", s. 227.

venlik düzenlemelerine doğru bir gidiş vardır. Devletlerarası çatışmalardan kaçınma isteği çok taraflı ve kolektif savunma düzenlemelerini zayıflatmamış, aksine güçlendirmiştir. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle, genelde tahmin edildiği biçimde NATO yok olmamış, aksine daha da genişleyerek güçlenmiştir. BM'nin *barışı sağlama / barışı koruma* faaliyetleri ve *kolektif güvenlik* işlevleri gözle görülebilir hale gelmiştir. İkinci olarak, devletlerarasında finansal, ticari ve ekonomik bağların yoğunluğu, devletlerin siyasal ve ekonomik istikrarsızlığa düşme potansiyelini artırmıştır. Üçüncüsü, ulusal güvenlik tehditleri çok yaygın hale gelmiş ve yalnızca askeri niteliğe sahip olmaktan çıkmıştır. Bu nedenle, ulusal güvenlik tehditlerine karşı, ortak bir global mekanizmaya talep artmıştır. Son olarak da, büyük güçlerin faaliyetleri, tüm uluslar ve bunların birbirlerine karşı takınacakları askeri tavırlar açısından son derece önemli hale gelmiştir. Çünkü bu ülkelerin askeri alanda izledikleri politikalar, dünyanın bütün bölgelerini etkileme kapasitesine ulaşmıştır.⁴⁶

Küreselleşme ve Uluslararası İlişkiler Teorisi

Soğuk Savaş sonrasında, globalleşmenin Uluslararası İlişkiler'de yarattığı etki, çok geniş bir tartışma zemini bulmuştur.⁴⁷ Fakat, son yıllarda akademik çevrelerin en moda kavramlarından biri durumuna gelen globalleşme, bir olgu olarak, aslında daha eski bir geçmişe sahiptir. 1960'larda, uluslararası ekonomik hareketleri betimleme tarzı olarak akademik dile giren kavram,⁴⁸ uzun yıllar, gerek güç sahibi aktörlerin, gerekse figüranların kimler olduğu, işlevlerinin neler olduğu ve nasıl davrandıkları konuları çerçevesinde çalışılırken, temel birim olarak "devlet" in ele alınmış olması ve devletlerarası ilişkileri açıklamanın, sistemin bütünüyle ilgili bir yargıya varmada yeterli olacağı düşünülmesi nedeniyle, aslında global sistemi inceleyen bilimsel disiplinin adı Uluslararası İlişkiler olarak anılmıştır. Özellikle 1970'li yıllarla beraber Uluslararası İlişkiler alanında çalışan pek çok kişinin "global" kavramını kullanmayı yeğlediği, hatta zaman zaman uluslararası sistem için "*dünya sistemi*" ya da "*global sistem*" gibi de-

⁴⁶ Ibid., s. 221-224.

⁴⁷ Globalleşmenin Uluslararası İlişkiler'deki etkisi, "kapalı" toplumlarda bile tartışılmaya başlanmıştır. Örneğin Çin'de, globalleşmenin Uluslararası İlişkiler teorisinde yarattığı etki konusunda bir tartışma için bkz. William A. Callahan, "China and the Globalisation of IR Theory: Discussion of 'Building International Relations Theory with Chinese Characteristics'", *Journal of Contemporary China*, Cilt 10, No 26, 2001, s. 75-88 ve Gustaff Geeraerts ve Men Jing, "International Relations Theory in China", *Global Society*, Cilt 15, No 3, 2001, s. 251-276.

⁴⁸ Keyman, "Globalleşme", s. 36.

yimleri tercih ettiği görülmüştür.⁴⁹ 1990'lı yıllarda ise, globalleşme kavramının gittikçe önem kazandığı ve bir toplumsal değişim paradigması ya da bir "analiz birimi" olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir.⁵⁰ Bugün globalleşme, sosyolojiden tarihe, siyaset biliminden ekonomiye birçok disiplinde yoğun biçimde kullanılmakta, birçok disiplin için ve özellikle disiplinlerarası çalışmalar için inceleme konusu olmaktadır. Bununla birlikte, Uluslararası İlişkiler kavramının, bugünkü dünya sistemini ya da sistem içi ilişkileri açıklamada yetersiz olduğu ve özellikle yirminci yüzyılda yaşanan gelişmelerin, artık yalnızca belli birimleri temel alarak sistemi tanımlamaya engel oluşturduğu görülmektedir. Globalleşmenin Uluslararası İlişkiler disiplinine yaptığı etki ve katkıyla ilgili olarak yapılan çalışmalar ise aslında oldukça sınırlıdır. Zira, globalleşme ile Uluslararası İlişkiler teorisi arasındaki ilişki hakkında en geniş kapsamlı çalışmayı yapan Clark'ın belirttiği gibi, son on yılda, globalleşmenin genel "tema"sıyla ilgili çalışmalarda o kadar fazla bir artış olmuştur ki, konu Uluslararası İlişkiler'in geleneksel alanını aşan bir alt alan haline gelmiştir.⁵¹ Fakat, bu alanda yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu, globalleşmenin derecelerini kanıtlamak ve hem neden hem de sonuçlarını açıklamakla ilgilidir. Son yıllarda yapılan çalışmaların çoğu, globalleşmenin devletin gücüne etkileri üzerine yoğunlaşırken, pek azı, globalleşmeyi, disiplinin temelini sağlamlaştıracak olan daha geniş teorik yaklaşımlara taşımaya çalışmıştır.⁵² Dolayısıyla, globalleşmenin literatürdeki yerine (akademik anlamda bir "izm" ya da "ekol" olup olmadığına / olup olamayacağına) ilişkin gerçekleştirilen çalışmaların noksanlığı, önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Globalleşme, daha çok Soğuk Savaş sonrası döneme özgü bir kavram olarak görülmeyle birlikte, kökenleri 1950'lere kadar uzanan, fakat özellikle 1970'li yıllarda önem kazanan *globalist paradigmadan* (*globalizm*) da bütünüyle bağımsız değildir. Fakat, benzer söylemler içermekle ve ondan etkilenmekle birlikte globalleşme, globalist paradigmadan ayrı ele alınması gereken bir olgudur. Globalleşmenin, globalist paradigmadan ayrıldığı en önemli nokta, globalist paradigma *bağımlılık* ilişkisini esas alırken, globalleşmenin temel tezlerini *karşılıklı bağımlılık* üzerine oturtmasıdır. Globalist paradigma, sınıflandırma nasıl yapılırsa yapılsın, Uluslararası İlişkiler alanındaki paradigmalardan biri

⁴⁹ Deniz Ülke Arıboğan, *Globalleşme Senaryosunun Aktörleri*, İstanbul, Der Yayınları, 1997, s. 15-16. Dünya sistemi ve global sistem kavramları, Marksist gelenekten türetilmişlerdir.

⁵⁰ Keyman, "Globalleşme", s. 36.

⁵¹ Clark, *Globalization*, s. 1.

⁵² Ian Clark, "Beyond the Great Divide: Globalization and the Theory of International Relations," *Review of International Studies*, Cilt 24, 1998, s. 479-480.

olarak kabul edilmektedir.⁵³ Globalist paradigma, uluslararası sistemde devletlerden başka aktörler bulunduğunu ve sistem içi ilişkilerin devlet merkezli olmadan oluştuğunu iddia eden bir teori olarak ortaya çıkmış ve geleneksel *realist* paradigmanın hiçbir zaman gerçeğe tam olarak örtüşmediği ve özellikle içinde yaşanan karşılıklı bağımlılık çağında çağdaş gelişmeleri yorumlamakta yetersiz kaldığı noktasında yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, çoğu globalist, realist paradigmayı reddetmemiş, tersine onu geliştirmeye ve rafine hale getirmeye çalışmıştır.⁵⁴ Globalist paradigmanın öncü isimlerinden olan Keohane ve Nye, 1970'li yılların ikinci yarısında yaptıkları çalışmada, uluslararası politikada devlet dışı aktörlerin ortaya çıkması ve artan karşılıklı ekonomik bağımlılık nedeniyle, realist yaklaşımın tartışılma ve yeniden tanımlanma durumuna geldiğini savunmuşlardır.⁵⁵ Keohane ve Nye, uluslararası ilişkiler analizine başlama noktası olarak, içinde devletler ve diğer aktörlerin karşılıklı etkileşimde buldukları global çerçeveyi almaktadırlar. Globalistler, uluslararası sistemin dinamiklerini açıklamak söz konusu olduğunda, realist ve plüralistlerden daha çok oranda ekonomik faktörlerin önemini vurgularlar. Bu bağlamda, bağımlılık ilişkilerini odak noktası kabul eden globalizm, dünya kapitalist sistemini, global siyasal sistem içinde başlama noktası olarak alanların görüşünü tanımlayan bir yaklaşımdır.⁵⁶ Uluslararası sistemi, özünde kapitalist olan ve merkez ile çevre olmak üzere iki ana bölgeden oluşan bir sistem olarak algılayan globalist paradigmaya göre, sistemin merkezindeki devletler zengin, çevredekiler yoksuldur ve bunun nedeni kaynakların çevreden merkeze aktarılmasıdır. Kazgan, bugün sayısı iki yüz civarında olan

⁵³ Örneğin, Pearson ve Rochester, globalizmi bağımsız bir paradigma olarak görerak, Uluslararası İlişkiler alanında dört temel paradigmanın varlığını kabul etmekte ve bunları *idealist*, *realist*, *globalist* ve *Marksist* paradigmalar olarak belirtmektedirler. Frederic S. Pearson ve J. Martin Rochester, *International Relations: The Global Condition in the Late Twentieth Century*, 3. B., New York, McGraw-Hill, 1992, s. 18. Banks da, globalizmi yapısalcılıkla eş anlamlı görmekte ve üç önemli paradigmanın (*realizm*, *plüralizm* ve *globalizm*) varlığını kabul etmektedir. Michael Banks, "Inter-Paradigm Debate", Margot Light ve A. J. R. Grom (der.), *International Relations*, Londra, Frances Finter Publishers, 1985, s. 9. Bu üç paradigma için genel bir kaynak olarak bkz. Paul R. Viotti ve Mark V. Kauppi, *International Relations Theory: Realism, Pluralism, Globalism*, New York, McMillan, 1987. Hollis ve Smith ise, yapısalcılığı Marksist paradigmaya yaklaştırmakta ve *realizm*, *plüralizm* ve *yapısalcılık* paradigmalarını başlıca paradigmalar olarak kabul etmektedirler. Hollis ve Smith, *Explaining*, s. 38-40. Bunlara karşılık, globalleşmeyi bir ekolden çok bir süreç olarak gören Nicholson, bugünkü yapısalcı analizin Marksizm'den kaynaklandığını belirtmekte ve diğerlerinin de önemini göz önünde tutmakla birlikte, üç temel paradigma kabul etmekte ve bunları *realizm*, *plüralizm* ve *yapısalcılık* olarak sıralamaktadır. Nicholson, *International*, s. 90-102.

⁵⁴ Charles W. Kegley ve Eugene R. Wittkopf, *World Politics: Trend and Transformation*, 5. B., New York, St. Martin's Press, 1995, s. 20-21.

⁵⁵ Robert O. Keohane ve Joseph P. Nye (der.), *Transnational Relations and World Politics*, Cambridge, Harvard University Press, 1977.

⁵⁶ Arıboğan, *Globalleşme*, s. 42.

ülkelerin, yalnızca yirmi beş kadarının *Merkez'*de yer aldığını, gerisinin, çok farklı gelişme düzeylerinde olsa da, *Çevre'*nin üyeleri olduğunu ifade etmektedir.⁵⁷ Global gelir dağılımındaki bu adaletsizliği gidermek için sistemin bütünüyle yenilenmesi gerektiğini savunan globalist paradigma, özünde devrimci bir teoridir. Bu nedenle de, kimi zaman bağımsız bir paradigma olarak sınıflandırılan *Marksizm* de globalist paradigmanın içinde ele alınabilir.⁵⁸ Ürünler için sürekli bir pazar arayışı içinde olan sermayenin global bir nitelik kazanması ve uluslararası evrensel bir karşılıklı bağımlılık ilişkisinin kurulması saptaması bağlamında, bir globalleşme kuramı yaratma isteminde olan ilk toplum bilimcinin Marx ve onun kapitalizm kuramının aynı zamanda bir -ekonomik- globalleşme kuramı olduğu söylenebilir.⁵⁹ Dünya çapında bir işçi devrimiyle birlikte, ulusal hükümetlere ve ulus-devletlere ihtiyaç kalmayacağını ileri süren ve globalistlerin tersine, çokuluslu şirketlerin ve elit grupların uluslarüstü işbirliğinin yayılma eğilimlerinin zararlı yönlerine dikkat çeken Marksistler'in, uluslararası ilişkileri devletlerarası bir mücadeleleden çok, zengin ile yoksul sınıflararası bir mücadele olarak kabul eden bakış açısı, 1970'lerden itibaren ortaya çıkan pek çok yaklaşımda etkisini göstermiştir.⁶⁰

Clark, globalleşmenin, Uluslararası İlişkiler teorisine yaptığı etkinin, kendi niteliği konusundaki temel anlaşmazlıklar yüzünden, birkaç farklı yolla anlaşılabileceğini ifade etmektedir. Clark'a göre, bu bağlamda, globalleşmenin etkisini, *realist*, *pluralist* ve *yapısalcı* yaklaşımlardaki anlamıyla ele almak mümkündür. İlk, realist açıdan değerlendirildiğinde, globalleşme, "güç ve güvenlik" boyutlarını azaltarak, yaşamın ekonomik ve teknolojik yönüne dikkat çekerek ve kültür ya da kimlik düzeyinde köklü bir değişim yaratarak uluslararası ilişkiler sürecini dönüştürmektedir. Bu da, uluslararası ilişkilerin bir devletlerarası güç politikası olduğu görüşünü zayıflatmaktadır. İkinci olarak, globalleşme, çeşitli uluslararası ve uluslararası aktörlere dikkat çeken pluralist meydan okuma yoğunlaşması olarak kabul edilebilir. Pluralist paradigmanın bir parçası olarak globalleşme, bağımlılık koşullarının yoğunlaşması olarak da düşünülebilir. Son olarak da, globalleşme, yeniden tanımlanmış yapısalcı paradigmanın bir parçası olarak ele alınabilir. İlk bakışta, bu, yalnızca devletlerin işlediği çevrede bir yeniden düzenleme olarak görülebilir. Hakim literatür ve dünya sistemi teorisi, devletlerin kapitalist dünya sistemi içerisindeki konumlarına göre biçimlendiğini iddia

⁵⁷ Gülten Kazgan, *Küreselleşme ve Ulus-Devlet*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2000, s. 32.

⁵⁸ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 51, No 1-4, 1996, s. 85.

⁵⁹ Keyman, "Globalleşme", s. 284.

⁶⁰ Aydın, "Uluslararası", s. 85.

eder. Fakat, yapısalcı perspektifin önemi, bu çevresel değişikliğin ötesine geçmektedir. Bu, devletlerin biçimlenmesinde yeni bir dönemi öngörmektedir.⁶¹

Globalleşmenin Uluslararası İlişkiler üzerinde yarattığı en önemli etkilerden biri de, *uluslararası aktörlerle* ilgilidir. Bugüne dek yalnızca ya da ağırlıklı olarak devletler arasındaki ilişkilere göre biçimlenen uluslararası sistem, ciddi bir evrim geçirerek, devlet dışında başka bazı birimlerin de bu ilişkilere dahil olmasıyla global bir sistem halini almaktadır. Farklı düzlemlerde biçimlenen global ilişkiler, farklı güç merkezleri yaratırken, çok uluslu şirketler, uluslararası örgütler ve yasadışı gruplar da kendi düzlemlerinde birer aktör rolü oynamaya başlamışlardır. Nitekim, bugün ekonomik faaliyetlerin yer aldığı düzlemde, devletlerle birlikte çok uluslu şirketler ve bankalar aktör konumuna geçerlerken, siyasal ilişkiler, devletlerin yanı sıra uluslararası örgütlerin de katılımıyla gerçekleşir hale gelmiştir. Benzer biçimde, yeraltı dünyasının kayıt dışı ekonomisinin ve ilişkilerinin aktörleri de gizli servislerden terör gruplarına, mafyaya ve devletlere kadar uzanan bir çerçeve içerisinde uluslararası ilişkilere dahil olmaktadır.⁶² Uluslararası ortamda yeni aktör tiplerinin ortaya çıkması ve aktör sayısının artması, globalleşmenin sonuçlarından biridir. Zira, "*globalleşme, devlet ağırlıklı uluslararası ilişkilerden siyasal aktörün çoğullaştığı global ilişkilere geçişi*"⁶³ ifade etmektedir. Aslında, çift yönlü bir etkileşimle, uluslararası aktörlerin sayısının artması globalleşme sürecini belirleyen bir etken olurken, diğer yandan sürecin uluslararası aktörlerin sayısının artmasına neden olması, aktörler arasındaki ilişkilerin yoğunluğunu ve karmaşıklığını da arttırmaktadır. Bu gelişme, Uluslararası İlişkiler'in sahip olduğu temel argümanları önemli derecede etkileyen bir unsur olmuştur. Zira, disiplindeki, özellikle de uluslararası politika ve dış politika analizi çalışmalarındaki "devlet merkezli" yaklaşımlar önemli derecede aşınmıştır.⁶⁴

Uluslararası İlişkiler teorileri, ulusal ve uluslararası ortamda yaşananların yansımasıdır. *De facto* durumlardan bağımsız olarak üre-

⁶¹ Clark, *Globalization*, s. 2-3.

⁶² Arıboğan, *Globalleşme*, s. 14.

⁶³ E. Fuat Keyman, "Globalleşme Söylemleri ve Kimlik Talepleri: 'Türban Sorunu'nu Anlamak", E. Fuat Keyman ve Ali Yaşar Sarıbay (der.), *Global / Yerel Ekseninde Türkiye*, İstanbul, Alfa Yayınları, 2000, s. 17.

⁶⁴ Çeşitli alt ayrımları içerse de, bu bakış açısının temel savı olan "devlet" in uluslararası politikanın temel aktörü olduğu görüşünün, aslında 1980'lerin ortalarından itibaren önemli derecede aşınmaya başladığı söylenebilir. Örneğin devlet-dışı aktörlerin analiz birimi olarak ele alınması gerektiğini vurgulayan Rosenau, bu alandaki öncü çalışmalardan birini gerçekleştirmiştir. Bkz. James N. Rosenau, "A Pre-Theory Revisited: World Politics in Era of Cascading Interdependence", *International Studies Quarterly*, Cilt 28, No 3, 1984, s. 245-305.

tilmeleri söz konusu değildir. Zira, sosyal bilimler, gerçek dünyadaki olaylara bir tepkiden hareketle oluşur. Uluslararası İlişkiler'in akademik kökenleri de Birinci Dünya Savaşı'na yönelik tepkide yatmaktadır.⁶⁵ Uluslararası İlişkiler alanına ilişkin olarak geliştirilen teorilerin hemen hepsi, içinde bulunulan dönemin koşullarından gelen etkilere açık olarak geliştirilmekte ve teori, pratik üretmeyip aksine pratikten kaynaklanmakta, bir başka deyişle gerçekliği izlemektedir. Fakat bir kere oluşturulduktan sonra da zaman zaman gerçekliğin önüne geçerek onu biçimlendirmektedir. Uluslararası sistemin yapısında ortaya çıkan her yeni değişiklik, yeni teorik çerçevelerin kurulmasına yol açmış ve her yeni ortaya çıkan hegomonik güç de kendi politikalarını meşrulaştırmak amacıyla yeni ideolojik temeller kurma çabasında olmuştur.⁶⁶ Bu anlamda, örneğin "ABD hegemonyasının neoliberal düzenin biçimlenmesinde temel faktör"⁶⁷ olduğu gerçeğinden hareketle ve kendisine yöneltilen Batılı / Amerikalı olduğu eleştirileri dikkate alındığında, globalleşmenin de bu çerçevede değerlendirilmesi söz konusu olabilir. Bu çerçevede, Amerikan karakteri, Uluslararası İlişkiler'de teorileşme çabalarına da yansıyan globalleşme, Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni dünya düzenini biçimlendiren Amerikan hegemonyacılığının meşrulaştırılmasına akademik bir destek olarak kabul edilebilir. 1970'li yılların ikinci yarısında, Hoffmann⁶⁸ ve Krippendorf⁶⁹ Uluslararası İlişkiler'i bir "Amerikan sosyal bilimi" olarak tanımlamışlardı. Bugün Uluslararası İlişkiler disiplini, hem ABD'nin dünyaya ihraç ettiği politika gündemi açısından, hem de teorinin içerdiği metodolojik ve epistemolojik varsayımların başat özelliği açısından, hala bir Amerikan sosyal bilimi olmayı sürdürmektedir.⁷⁰ Globalleşmenin sahip olduğu nitelikler de, ağırlıklı olarak Amerikan kökenlidir. Daha doğrusu, globalleşme "Batılı"dır, fakat Amerikalı kimliği Avrupalılığına göre daha baskındır. Bu, kendini öyle-

⁶⁵ Fred Halliday, *İslam ve Çatışma Miti*, çev. Umut Özkırmırlı ve Gülberk Koç, İstanbul, Sarmal Yayınevi, 1998, s. 89-90.

⁶⁶ Arıboğan, *Globalleşme*, s. 255 ve 257.

⁶⁷ Gillian Youngs, "Political Economy, Sovereignty and Borders in Global Context", Laura Brace ve John Hoffman (der.), *Reclaiming Sovereignty*, Londra ve Washington, Pinter, 1997, s. 128.

⁶⁸ Stanley Hoffman, "An American Social Science: International Relations", *Daedalus*, Cilt 106, No 3, 1977, s. 41-60.

⁶⁹ Ekkehart Krippendorf, "The Dominance of American Approaches in International Relations", *Millennium*, Cilt 16, No 2, 1977, s. 207-214.

⁷⁰ Bu konuda bkz. Steve Smith, "The Discipline of International Relations: Still an American Social Science?", *The British Journal of Politics and International Relations*, Cilt 2, No 3, 2000, s. 374-402 ve "The United States and the Discipline of International Relations: 'Hegemonic Country, Hegemonic Discipline'", *International Studies Review*, Cilt 4, No 2, 2002, s. 67-85.

sine hissettirmektedir ki, örneğin Morley ve Robins, globalleşmenin Avrupa'da bir kimlik bunalımına yol açtığını ifade etmektedirler.⁷¹

Globalleşmenin Uluslararası İlişkiler alanında yarattığı önemli bir etki de, disiplinin daha *civil* hale gelmesi olmuştur. Bu sivilleşme, disiplinin hem hacimsel genişlemesini, hem de konularının çeşitlenmesini ifade etmektedir. Bu bağlamda Uluslararası İlişkiler disiplini, yalnızca ya da ağırlıklı olarak devletler arasındaki ilişkilerin incelendiği ve anlatıldığı bir alan olmaktan çıkmıştır. İnsan hakları, demokrasi, uluslararası terörizm, ekolojik sorunlar, nüfus hareketleri, sağlık sorunları, enerji politikaları gibi konular, disiplinin daha fazla yoğunlaştığı alanlar haline gelmişlerdir.⁷² Bu tablo nedeniyle, uluslararası ilişkilerin askeri niteliğinin bütünüyle kaybolduğunu savunan bazı görüşler de söz konusudur. Örneğin, Held ve McGrew'e göre, savunma ve güvenlik konularının bundan sonra ulusal ya da global gündemde ağırlıkları olmayacaktır.⁷³ Fakat, bu iddianın çok da geçerli olmadığı, özellikle son yıllarda ortaya çıkan ve uluslararası düzeyde seyreden krizlerle görülmüştür.

Globalleşme sürecinde, Uluslararası İlişkiler disiplininin sahip olduğu bazı temel kavramların içerik ve nitelik değiştirdikleri de görülmektedir. Bu anlamda, disiplinin önemli bir kavramı olarak "öteki", geçirdiği değişimle disiplinin yaklaşımını da etkilemiştir. Özgürlüklerin nicel ve nitel olarak genişlemesi, kimliklerin daha özgür ifade edilmelerini olanaklı kılmıştır. Bunun sonucunda, yeni ötekiler ortaya çıkmıştır. Örneğin, Boşnak, Makedon, Sırp, Azeri, Kazak gibi, Sovyetler Birliği ülkesi ve/veya nüfuz alanı içinde bastırılmış kimliklerin ortaya çıkması, öteki üzerine kurulu Uluslararası İlişkiler disiplininde önemli değişimlere neden olmuştur.⁷⁴

Herhangi bir konuda geliştirilen bir teorinin temel amacı, mevcut bir sorunun çözümünü sağlamaktır. Sorunları çözmeye yönelik

⁷¹ David Morley ve Kevin Robins, *Kimlik Mekanları*, çev. Emrehan Zeybekoğlu, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1997, s. 42. Globalleşmenin Avrupalı bir buluş açısıyla analizi için bkz. Spybey, *Globalization*, s. 15-35. Globalleşmeye karşı Avrupalı bir eleştiri olarak bkz. Hans-Peter Martin ve Harald Schumann, *Globalleşme Tuzağı: Demokrasiye ve Refaha Saldırı*, çev. Özden Saatçi Karadana ve Mahmure Kahraman, Ankara, Ümit Yayıncılık, 1998 ve Roland Axtmann (der.), *Globalization and Europe: Theoretical and Empirical Investigations*, Londra, Pinter, 1998.

⁷² Held ve McGrew, "The End of", s. 232-233.

⁷³ Ibid., s. 233.

⁷⁴ Bu konuda bkz. Yale H. Ferguson ve Richard W. Mansbach, "Global Politics at the Turn of the Millennium: Changing Bases of 'Us' and 'Them'," Davis B. Bobrow (der.), *Prospects for International Relations*, Oxford, Blackwell Publishers, 1999, s. 77-107. Bu konuda teorik bir çerçeve için bkz. E. Fuat Keyman, "Farklılığa Direnmek: Uluslararası İlişkiler Kuramında Öteki Sorunu", Fuat Keyman, Mahmut Mutman ve Meyda Yeğenoğlu (der.), *Oryantalizm, Hegemonya ve Kültürel Fark*, İstanbul, İletişim Yayınları, 1996, s. 71-106.

herhangi bir teorinin, öncelikle bazı global soru(n)ları yanıtlamak zorunda olduğunu ifade eden Brown, bu soru(n)ları, *anarşi, işbirliği, savaş, zenginlik ve yoksulluk, ekoloji ve insan hakları* başlıkları altında toplamıştır.⁷⁵ Globalleşmenin, örneğin bu konularda getireceği çözümlerin oturacağı bir yöntemsel çerçeveyi ve zemini belirlemesi, temel işlevdir. Fakat, genel kabul gördüğü biçimiyle, globalleşmenin bu soru(n)ları doğuran niteliğe sahip olması büyük bir çelişki ve sorundur.⁷⁶

Sonuç: Küreselleşme Yeni Bir Uluslararası İlişkiler Teorisi mi?

Shaw'un da belirttiği gibi, Soğuk Savaş sonrası Uluslararası İlişkiler alanında çalışan akademisyenler tarafından hayal bile edilememiştir.⁷⁷ Yine de, Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası ortamda yaşanan değişim, bu değişim sürecini anlamaya, adlandırmaya ve açıklamaya yönelik arayışları da beraberinde getirmiştir. Bu süreçte, mevcut durumu açıklamada yetersiz kalmaları nedeniyle, Soğuk Savaş döneminde altın çağını yaşayan *realizm* başta olmak üzere, klasik-geleneksel teoriler eleştirilirken, yeni teori oluşturma çabaları da hız kazanmıştır. Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrası dünyası, Walt'ın ifadesiyle, hala "X" makalesini beklemektedir; ancak bir "Bay X" henüz zuhur etmemiştir.⁷⁸ Nitekim bugün için, dünyayı değiştirecek, daha doğrusu değişen dünyayı tek başına açıklayabilen bir teorik yaklaşımdan söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla, globalleşmeyi açıklayan bir *grand theory* henüz yoktur.⁷⁹

Anglo-Sakson kökenli ve karakterli olan Uluslararası İlişkiler disiplininin bugünkü yapısı, ağırlıklı olarak Soğuk Savaş döneminin koşulları altında ve daha fazlasıyla da Amerikan etkisinde biçimlenmiştir. Halen varlığını sürdüren bu durum nedeniyle globalleşme sürecinde Uluslararası İlişkiler'in geçirdiği dönüşüm bile, karakteristiği ABD -ve Batı- tarafından saptanan bir süreç olarak işlemekte ve bu süreç, gittikçe de Amerikanlaşmaktadır.

Soğuk Savaş sonrasında, dünya politikası hakkında yapılan çalışmalarda gözlenen en önemli gelişme, "dünya politikasının kökten

⁷⁵ Seyom Brown, *International Relations in a Changing Global System: Toward a Theory of the World Polity*, Boulder ve Oxford, Westview Press, 1996, s. 2-4.

⁷⁶ *The Report of the Commission on Global Governance*, s. 10-11.

⁷⁷ Shaw, *Global*, s. 61.

⁷⁸ Stephan M. Walt, "Uluslararası İlişkiler: Bir Dünya Binbir Kuram", *Foreign Policy* (Türkiye Baskısı), No 1, 1998, s. 20.

⁷⁹ *Ibid.*, s. 20.

dönüştüğüne (ya da dönüşmekte olduğuna) inananlar" ile "geleceğin geçmişten bir farkı olmayacağına inananlar" biçimindeki saflaşmadır.⁸⁰ Bu saflaşma, Uluslararası İlişkiler'de klasik teorileri savunanlar ile yeni teori oluşturma çabalarına girişenleri ve bunları destekleyenleri karşı karşıya getirmektedir. Eğer, gerçekten "yeni" bir dönem yaşıyorlarsa, bu süreçte klasik teorilerin yetersiz kaldığı noktada, yeni teorilerin devreye girmesi kaçınılmaz olacaktır.

Globalleşme, bugün uluslararası ilişkilerde yaşanan sorunların tek ya da en önemli nedeni olmadığı gibi, uluslararası her sorunun "global" bakış açısıyla çözülebileceği gibi bir yaklaşım da gerçekçi ve geçerli değildir. Hatta, Petrella'nın da ifade ettiği gibi, şu andaki biçimine karşı konulmazsa, globalleşme daha da büyüyecek olan kaçınılmaz sorunlar yaratacaktır.⁸¹ Bununla birlikte, bugün uluslararası ilişkilerde, *kelebek etkisi* ya da *domino* teorilerinin açıkladığı biçimde bir dönem yaşanmaktadır. En ücra coğrafyalarda işlenen insan hakları ihlalleri ya da ortaya çıkan ekonomik krizler ya da küçük çaplı çatışmalar, bir anda tüm dünyanın sorunu haline gelebilmektedir. Bu durum, kendisini açıklamaya çalışan globalleşme teorisinde de yer bulmaktadır. Farklı teoriler, globalleşmeyi kendilerine yakın bulabilmekte ya da globalleşme, farklı teorilere benzetilebilmektedir. Bu anlamda, örneğin, iç (ulusal) ve dış (uluslararası) politikanın birbirlerinden bağımsız ele alınabileceği görüşünü reddeden globalleşme, karşılıklı bağımlılığı dikkate alması ve iç ve dış yapıları birbirinden bağımsız düşünmemesi nedeniyle, yapısalcılığa benzer özellikler de göstermektedir.⁸²

Özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemle örtüşen globalleşme, Uluslararası İlişkiler'i önemli derecede etkilemiştir. Uluslararası İlişkiler teorisinde Soğuk Savaş sonrasında görülen gelişmeler, aslında 1980'lerin ikinci yarısından itibaren söz konusu olmuştur. Aydın'ın ifade ettiği gibi, 1930'ların sonundan 1980'lerin ortalarına kadar disiplinin neredeyse mutlak hakimi realizm olmuştur.⁸³ Bu tarihten itibaren ise, *eleştirel kuram*, *Gramşçıyan eleştirel kuram*, *postmodernizm*, *feminizm*, *sömürge sonrası söylem* gibi yaklaşımlar, Uluslararası İlişkiler'in egemen paradigması olan realizme ve onun pozitivist yöntemine ciddi bir eleştiriye olası kılarken, 1990'ların başlarında kendi başlarında "meşruluk"

⁸⁰ Ibid., s. 20.

⁸¹ Petrella, "Globalization", s. 40.

⁸² Clark, *Globalization*, s. 172.

⁸³ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin 'Gerçekçi' Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 1, No 1, 2004, s. 34.

kazanarak ve deyim yerindeyse rüşlerini ilan ederek birer Uluslararası İlişkiler yaklaşımı olarak görülmeye başlamışlardır.⁸⁴

Genel olarak ifade etmek gerekirse, globalleşmenin, yeni bir paradigma ve/veya 21. yüzyılın Uluslararası İlişkiler teorisi olması, bugün için tartışmalıdır.⁸⁵ Globalleşmenin, liberal/neo-liberal söylemine karşı, Soğuk Savaş sonrasında, iç savaşlardan uluslararası terörizme kadar çok geniş bir yelpazede söz konusu olan ve ağırlıklı olarak da mikro düzeyde etnik/milliyetçi ve dinsel çatışmalar biçiminde tezahür eden "şiddet" in yaygınlaşmasında, globalleşmenin "realist" yönü çok ön plana çıkmıştır. Her ne kadar, Huntington'un öngördüğü biçimde medeniyetlerin çatıştığı bir dünya fotoğrafı ortaya çıkmamışsa da, gerek ülkesel düzeyde iç çatışmaların/savaşların, gerekse de uluslararası düzeyde devletlerarası çatışmaların/savaşların, Soğuk Savaş sonrasında artarak yaygınlaşması globalleşmenin niteliklerinden biri olarak belirmektedir. Bu çatışma ortamına karşı *uluslararası müdahale, önleyici savaş, pro-aktif önlemler gibi güç kullanımını* esas alan araçların gündeme gelmiş olması, uluslararası ortama fazlasıyla "silahlı" ve "askeri" bir görüntü kazandırmıştır. Sonuçta, idealizmin uluslararası hukuku ve uluslararası örgütleri, uluslararası ilişkilerdeki sorunların çözümü olarak gören yaklaşımı, Soğuk Savaş sonrasında, önemli derecede zedelenmiştir. Bu nedenle, belki de globalleşme, özgün bir nitelik taşımakla birlikte, "güç"ü en fazla sahiplenen ve en fazla kullanan paradigma olan realizmin yeni bir versiyonu olarak dahi tanımlanabilir.

⁸⁴ E. Fuat Keyman, "Eleştirel Düşünce: İletişim, Hegemonya, Kimlik / Fark," Atilla Eralp (der.), *Devlet, Sistem ve Kimlik*, s. 227. Örneğin, Uluslararası İlişkiler'e feminist bakış açısı konusunda bkz. Gillian Youngs, "Feminist International Relations: A Contradiction In Terms? Or: Why Women and Gender are Essential to Understanding the World 'We' Live In", *International Affairs*, Cilt 80, No 1, 2004, s. 75-87.

⁸⁵ Bu konuda bir tartışma için bkz. James H. Mittelman, "Globalization: An Ascendant Paradigm?," *International Studies Perspectives*, Cilt 3, No 1, 2002, s. 1-14.